

פסיקת בג"ץ: מכת מוות לפרס ישראל

אהרן צ'חנובר 15.08.2021 20:00

לכאורה, החלטת בית המשפט העליון לפסול את נימוקי שר החינוך הקודם, יואב גלנט, לשלילת פרס ישראל מפרופ' עודד גולדרייך, היא ניצחון השכל הישר על שיקולים שאין להם קשר למתן הפרס. אך מדובר בניצחון פירוס. ההחלטה הנחיתה מכת מוות על פרס ישראל, שממילא נתון זה שנים ארוכות בתהליך של גסיסה, משנהפך לזירת התגוששות פוליטית בין השקפות פוליטיות מנוגדות. זירה זו איננה אמורה להיות כלל זירתו של פרס שמטרתו הארה של ההישגים של מדענים, יוצרים ואנשי רוח, ההופכים את ישראל למה שאולי אנו רוצים שתהיה — מדינה נאורה, מפותחת טכנולוגית, מובילת חדשנות ומוקירה ערכי תרבות, היסטוריה ודת, המשמשת אור לאחרים, אך בעיקר לה עצמה. בפסק דין שאי אפשר לכתו אלא מוג לב, שוב הוכיח בית המשפט העליון כי אל לו לאזרח לצפות שיבוא להגן עליו מפני החלטות שרירותיות של השלטון.

ההחלטה — המלווה גם בנזיפה לפרופ' גולדרייך — מאותתת איתות נמרץ לחברי ועדות הפרסים, כי עליהם להביא בחשבון בהחלטתם לא רק הישגים מדעיים, אלא גם, כחלק חשוב ביותר מן ההחלטה, את השקפת עולמו של המועמד/ת. בית המשפט (בפסק רוב) החזיר את ההחלטה בנוגע למתן הפרס לשרת החינוך, יפעת שאשא-ביטון. מדוע? הרי הוא אמר ברורות כאשר פסל את החלטת גלנט כי "יש להבחין בין דעותיו האישיות של מקבל הפרס, גם אם מקוממות וקיצוניות ושנויות במחלוקת, לבין הנושא המקצועי המסור לוועדת הפרס". למה בית המשפט העליון מצפה מן השרה, אחרי שזו כבר סירבה להחליט בעבר בעניין, וגלגלה את ההחלטה לפתחו? האם עליה לשקול שוב את נימוקי הוועדה המקצועית שהחליטה להעניק את הפרס (ועמדה על החלטתה עמידה איתנה לכל אורך המאבק המשפטי) אל מול האמירות של פרופ' גולדרייך ולהחליט מה כבד יותר — התועלת וחשיבות ההישגים של גולדרייך או הנזק שבאמירותיו? הרי כאן בדיוק כשל גלנט.

האם יש לשופטים הצעה בדבר הכלים הניסיוניים שעל השרה להשתמש בהם כדי לעשות שוב את השקלא והטריא הבלתי אפשרית הזאת? במקום לקבל החלטה פשוטה ביותר — כזו שהיתה בבסיס החלטת שופט המיעוט, יצחק עמית — להעניק את הפרס לפרופ' גולדרייך מיד או בטקס הבא, החליטו שופטי הרוב, נעם סולברג ויעל וילנר, בהחלטה-ללא-החלטה, לגלגל שוב אל שרת החינוך את האחריות שלכתחילה אסור היה לכל שר לקבל.

להחלטה רעה זו שני שורשים. האחד מאוחר: החלטה קודמת של אותו הרכב בעניין זה, שמנעה מפרופ' גולדרייך את קבלת הפרס בעת שהיה אמור לקבלו, ושילחה את השר למסע ארכיאולוגי של חיטוט בכל אשר אמר או שהשתמע ממה שאמר, כדי שיבסס את החלטתו השלילית. כבר אז היו צריכים השופטים להחליט קטגורית שהפרס יינתן לגולדרייך, כבהחלטת הוועדה המקצועית, שכן היה

ברור כשמש כי השר גם חורג מסמכותו וגם מטיל את כובד דעתו האישית על החלטה מקצועית.

אולם שורש הרע האמיתי מוקדם יותר — העובדה שהחלטה על פרס שניתן על הישגים אקדמיים נתונה בידי רשות פוליטית. שערך בנפכשם שגוף אנטישמי ואנטי־ישראלי בשוודיה היה מערער בבית המשפט העליון במדינה על החלטת ועדת פרס נובל לכלכלה להעניק את הפרס לפרופ' ישראל אומן בשל התבטאויותיו המדיניות. האם לא היתה קמה כאן צעקה גדולה? אלא שהשוודים למדו את מה שאנו לא השכלנו ללמוד — שאין לערבב אקדמיה בפוליטיקה. המסקנה: יש להעביר את כל מנגנון ההחלטה והביצוע של פרס ישראל — החשוב אך גם המושפל שבפרסים שהמדינה מעניקה — לרשות אקדמית או לרשות אחרת בלתי תלויה, אם נשיא המדינה ואם האקדמיה הלאומית למדעים, למשל.

על בית המשפט למשוך ידו מהתערבות בעניין, ולסמוך על החלטות מקצועיות של מומחים. זאת כדי שיוקרתו וכבודו של הפרס יושבו אליו, ולא יחזור עוד המחזה המביש — השנתי כמעט — של התדיינות בבית המשפט מי ראוי לפרס ומי לא, ומדוע. כמובן, העברת ניהול הפרס לידי רשות שאינה פוליטית לא תמנע מפלוני פנייה לערכאות, אם מועמד/ת מסוים אינו ראוי בעיניו מכל סיבה שהיא.

פרופ' צ'חנובר הוא חתן פרס ישראל לחקר הביולוגיה תשס"ג, ופרס נובל לכימיה לשנת 2004